

4. ДАІФО. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.1486.
5. Там само. – Спр.317.
6. ДАЛО. – Ф.1. – Оп.51. – Спр.454.
7. ДАТО. – Ф.231. – Оп.2. – Спр.4102.
8. Земля і воля. – 1923. – 16 грудня. – С.1.
9. Наші боєві ключі // Світло. – 1928. – 12 лютого. – С.2.
10. Перед партійним З'їздом // Громадський голос. – 1925. – 17 січня. – С.1.
11. Проти лукавства і фалшу // Громадський голос. – 1934. – 17 лютого. – С.6.
12. Робітничка газета. – 1921. – 23 жовтня. – С.2.
13. Розбір кількох фраз “націоналістів” // Громадський голос. – 1931. – Ч.18. – С.2.
14. Творить власну організацію // Громадський голос. – 1925. – 4 липня. – С.1.
15. ЦДАГО України. – Ф.6. – Оп.1. – Спр.345.
16. Чернецький А. Український робітник / А. Чернецький // Діло. – 1936. – 29 листопада. – С.1.

References

1. Blazhkevychева I. Rivnopravnist' zhynok / I. Blazhkevychева // Hromads'kyu holos. – 1936. – 4 sichnya. – S.9.
2. Vasylevych I. Poradnyk dlya soyuziv ukrayins'koyi postupovoyi molodi im. M. Drahomanova “Kamenyari” / I. Vasylevych. – L'viv, 1932. – 42 s.
3. Vpered. – 1929. – 1 lyutoho. – S.1.
4. DAIFO. – F.2. – Op.1. – Spr.1486.
5. Tam samo. – Spr.317.
6. DALO. – F.1. – Op.51. – Spr.454.
7. DATO. – F.231. – Op.2. – Spr.4102.
8. Zemlya i volya. – 1923. – 16 hrudnya. – S.1.
9. Nashi boyevi klychi // Svitlo. – 1928. – 12 lyutoho. – S.2.
10. Pered partiynym Z'yizdom // Hromads'kyu holos. – 1925. – 17 sichnya. – S.1.
11. Proty lukavstva i falshu // Hromads'kyu holos. – 1934. – 17 lyutoho. – S.6.
12. Robitnycha hazeta. – 1921. – 23 zhovtnya. – S.2.
13. Rozbir kil'kokh fraz “natsionalistiv” // Hromads'kyu holos. – 1931. – Ch.18. – S.2.
14. Tvorit' vlasnu orhanizatsiyu // Hromads'kyu holos. – 1925. – 4 lypnya. – S.1.
15. TsDAHO Ukrayiny. – F.6. – Op.1. – Spr.345.
16. Chernets'kyu A. Ukrayins'kyu robotnyk / A. Chernets'kyu // Dilo. – 1936. – 29 lystopada. – S.1.

Behey I. I., candidate of political science, assistant professor of social sciences, Lviv Institute of Banking University of Banking National Bank of Ukraine (Ukraine, Lviv), begeh@i.ua

The impact left on the Ukrainian public institutions Galicia in 1920–1930's

The influence of the Ukrainian political parties of Galicia leftist (Communist Party of Eastern Galicia (KPSG), Communist Party of Western Ukraine (CPWU), Sel-Rob, Ukrainian Social-Democratic Party (USDP), Ukrainian Radical Party (URP), Ukrainian Socialist-Radical Party (MSRP), Ukrainian Labor Party (UPP) on the national-cultural and professional organizations in the region between the wars of the twentieth century. Particular attention is paid to Ukrainian and non-Ukrainian relations left in the first half of the 1920s, Ukrainian Communist influence in the trade union movement of the Second Commonwealth, radical socialists success in spreading their own ideological beliefs among members of the “Ridna chkola”, “Prosvita” and other companies. Emphasized the important role of NGOs, which were created under the influence of Ukrainian Socialists (“Kamenyari”, “Zhynjcha gromada” and others) the formation of national consciousness Ukrainian land.

Keywords: Ukrainian left, national-cultural associations and trade unions.

Бегей И. И., кандидат политических наук, доцент кафедры общественных дисциплин, Львовский институт банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины (Украина, Львов), begeh@i.ua

Влияние украинской левицы на общественные институты Галиции в 1920–1930-х гг.

Проанализировано влияние украинских левых политических партий Галиции (Коммунистическая партия Восточной Галиции (КПСГ), Коммунистическая партия Западной Украины (КПЗУ), Сель-Роб, Украинская социал-демократическая партия (УСДП), Украинская радикальная партия (СРП), Украинская социалистическо-радикальная партия (ВСРП), Украинская партия труда (МПП) на национально-культурные и профессиональные организации региона в межвоенный период XX ст. Особое внимание обращено на отношения украинской и неукраинской левицы в первой половине 1920-х гг.,

влияние украинских коммунистов на профсоюзное движение Второй Речи Посполитой, успехи социалистов-радикалов в распространении собственных идеологических убеждений среди членов “Родной школы”, “Просвита” и других обществ. Отмечено важную роль общественных организаций, которые создавались под влиянием украинских социалистов (“Камениари”, “Женское общество” и др.) на формирование национального сознания украинцев края.

Ключевые слова: украинская левица, национально-культурные общества, профсоюзные организации.

* * *

УДК 327

Денисюк С. Г.
доктор політичних наук, професор,
Вінницький національний технічний університет
(Україна, Вінниця), sg_denisuyk@mail.ru

ПОЛІТИЧНИЙ РИЗИК ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано роль і місце політичного ризику у прийнятті важливих політичних рішень. Здійснено їх класифікацію на основі різних ознак, що демонструє багатоаспектність цього феномену. Акцентовано увагу як на конструктивному, так і на деструктивному впливах ризикованих рішень на розвиток сучасного українського суспільства. Визначено об'єктивні і суб'єктивні чинники виникнення політичних ризиків. Стверджується, що нині в Україні переважає прийняття політиками ризикованих рішень, які бувають не обґрунтованими і не завжди виправданими.

Ключові слова: ризик, політичний ризик, ризиковані політичні рішення, крайній ризик.

Ризик є атрибутом політики і невід'ємним елементом прийняття важливих політичних рішень. З одного боку, особливістю політичного ризику є його суб'єктивність, тобто оформлення і реалізація ризику багато в чому залежать від політичного актора. З іншого боку, політичні ризики в сучасній Україні досить тісно пов'язані зі специфікою набуття державою суверенітету, в якій існує поліетнічне суспільство. Проблеми мови, багатоетнічної культури, компактного проживання різних етносів, різні погляди на зовнішньополітичний курс держави, боротьба за владу різних олігархічних клів, складна політична та економічна ситуація в країні та ін. створюють додаткові політичні ризики.

Крім того, політичний ризик є елементом демократичного процесу, пов'язаний з оцінкою і вибором альтернатив, а також з практичним втіленням прийнятого рішення. Він характеризує політичну діяльність як особливий тип управління з неповною передбачуваністю майбутніх результатів. В ідеалі політичний ризик повинен не тільки спиратися на реальні умови, але й переслідувати реальні цілі суспільства. Перераховані аспекти політичного ризику актуалізують його аналіз з точки зору ефективності у прийнятті політичних рішень.

Проблематика ризикованості політики, сутності ризику у прийнятті політичних рішень є досить різноплановою і тому частково опрацьована у вітчизняній науковій літературі. У цій галузі ґрунтовними є праці В. Андрушенка, В. Беха, Л. Бойко-Бойчук, В. Горбатенка, Д. Демчука, А. Колодій, С. Коночука, В. Кривошеїна, М. Михальченко, А. Моїсеєва, Т. Неприцької, В. Корнієнка, О. Соскіна, А. Шияна та ін. Західна політична думка має більше напрацювань в цій галузі: однією з перших праць є робота Ф. Рута “Бізнес США за кордоном і політичний ризик”, в якій проаналізовано політичний ризик, що

реалізується в американських компаніях, працюючих в інших країнах світу. В розвинених державах нараховується понад 500 аналітичних центрів (більшість яких розташовані в США), які прогнозують наслідки політичних ризиків, їх роль і ефективність у політиці. Найбільш відомими некомерційними центрами, які досліджують політичний ризик з теоретичної точки зору, є Центр стратегічних і міжнародних досліджень (Джорджтаунський університет), Дослідницький центр міжнародних змін при Колумбійському університеті (Нью-Йорк).

Виходячи з теоретико-прикладного значення ризику в політиці, метою статті є аналіз впливу ризиків, ризикованих політичних рішень на сучасне українське суспільство.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття “політичний ризик”. Так, на думку А. С. Моїсєєвої, він є ситуацією непевності вибору при прийнятті рішення, коли, з одного боку, існує можливість отримання очікуваного результату, а з іншого – є ймовірність поразки, помилки, або успіху в ситуації з кількома альтернативами [1].

Ми будемо керуватися розумінням політичного ризику, як певного інтегративного феномену, що випливає із різних міждисциплінарних його визначень. Отже, політичним ризиком слід вважати невизначену подію або умову, яка в разі виникнення може позитивно або негативно впливати на репутацію політика, який приймає певне рішення, або й на становище самої держави в цілому. Зокрема, науковці пов’язують політичні ризики з чистими ризиками, які означають можливість отримання негативного (збитку) або нульового результату. З цієї точки зору, політичний ризик є ризиком фінансових втрат у зв’язку зі зміною політичної системи, розстановкою політичних сил у суспільстві, політичною нестабільністю тощо.

Стосовно політичних ризиків в сучасному українському суспільстві, то можна відмітити їх значну кількість і переважно деструктивний та непродуманий характер. Слушною є думка М. Михальченка, що “головним політичним ризиком в сучасній Україні є відокремлення влади від народу, визрівання конфлікту між ними, а в результаті – послаблення держави в цілому, загроза розвалу її як соціального організму. Тому потрібно терміново перевести хаотичний, стихійний політичний конфлікт на рівень інституціоналізованого політичного конфлікту, який би спирався на процедурний консенсус: розведення сфер жорсткого протистояння й погодження; згода в “правилах гри” з метою погодження шляхів розв’язання конфлікту. Стосовно часткових політичних ризиків, які є похідними від головного й одночасно загострюють головний, то серед них можна виокремити: нерозв’язану проблему розподілу функцій влади; неререформовану судову систему; нерозробленість національної ідеї та механізмів її реалізації; брак консенсусу еліт; перманентне захоплення владного центру регіональними елітами, які в кожному конкретному випадку не схильні співпрацювати з іншими елітами, навіть з київською; брак сталого виборчого законодавства; аморальність депутатського корпусу; брак законодавства про референдум, що блокує механізм прямого волевиявлення народу;

гальмування адміністративно-територіальної реформи; взаємозв’язок капіталу і влади, що перетворює капітал на владу, а владу – на капітал; відсторонення інтелектуальної еліти від влади й ЗМІ” [2].

Ризик завжди присутній у прийнятті політичних рішень, які ускладнюються політичними, соціально-економічними факторами та особистісними (психологічними) особливостями суб’єкта політики. Політичний ризик, відповідно, можна аналізувати, використовуючи поняття з теорії прийняття рішень (сприйняття і аналіз ризикових ситуацій, рівень ризику, портфель ризику, профіль ризику тощо), які стосуються суб’єкта прийняття рішень. Тобто соціально-психологічні характеристики політика, ступінь його компетентності та відповідальності можуть бути як конструктивними, так і деструктивними чинниками в контексті прийняття ризикованих рішень.

Певний суб’єкт по-своєму оцінює світ і своє місце в ньому, відповідно, в процесі прийняття рішення визначає, прораховує варіанти вибору, на основі інтуїції, власної системи цінностей, світоглядних установок і бачення соціального ідеалу. Політичний ризик виступає підтвердженням самостійності політичного суб’єкта, проте повинен бути виправданим. Під час виборчих кампаній політики часто використовують обіцянки в якості політичної технології, що є не реальними у реалізації або необґрунтованими. Наприклад, політологи, економісти зазначають, що нині в українському суспільстві політики пропонують підвищувати тарифи на комунальні послуги, які є не обґрунтованими і не підтверджуються конкретними розрахунками.

Зокрема, невиправданим ризиком і тому неприйнятним слід вважати політику експлуатації як одного регіону іншим, так і певного соціального шару іншим всередині окремих держав. Містять політичну загрозу й негаразди економічного характеру, “обвальні” соціальні процеси, надмірний акцент на націоналістичних, сепаратистських та інших домаганнях, а політичний ризик при цьому явно не прораховується. Проте навіть у стабільних країнах Заходу одна з основних проблем у прийнятті рішень полягає в тому, що вони віддаються на відкуп еліті, а витрати ризику припадають на широкі маси, і навіть виходять за рамки країни або регіону. в такому випадку проблема розв’язується створенням нових механізмів демократичного контролю або прийняття рішень і розосередженням відповідальності. Це вимагає високого рівня освіченості, соціальної залученості, цивілізованості, усунення моментів ейфорії і “фобій” при прийнятті та реалізації рішень, відмови від невиправданої обережності як гальма соціальних перетворень, “синдрому нерішучості” [2].

Тільки нині виявилася повнота ризикового рішення, пов’язаного з відмовою від усталеної політичної системи радянської доби. Проте це рішення призвело до появи нових зразків політичної активності на рівні керівництва і на рівні масової політичної поведінки. По-новому нині трактують проблеми соціальної несправедливості, як причини ризикових ситуацій, роль ЗМІ, вплив нових пріоритетів, що загострюють міру ризику. актуальною виявляється проблема поєднання національно-психологічних та етнокультурних зразків

ризикової поведінки, відповідних “профілів ризику”. Посилення дивергентних процесів в сучасній політиці ставить на порядок денний питання про створення “центрів редукції ризику” на різних рівнях [2].

Деякі політологи вважали, що відсторонення від влади команди В. Януковича, котрий у 2010–2013 рр. вибудував власну патронатно–клієнтарну мережу і закріпив її на рівні конституційного порядку та законодавчих механізмів, усунуло ризик персоналізованої влади, що становив основний фактор політичної нестабільності в Україні. Проте нині прийняття низки законів розширює повноваження Президента і сприяють збільшенню його впливу, що може бути передумовою формування аналогічного ризику. Сьогодні підвищилося значення інших факторів, які підтримують невизначеність ситуації. Одним із наслідків революції Гідності, в якому співпали інтереси і активних прореформаторськи налаштованих громадян, і утиснених у період правління В. Януковича олігархічних груп, стали турбулентні процеси, інспіровані і підтримані Росією, яка прагне до панування в пострадянському ареалі й оберігає власний авторитарний режим [3].

Окрім наслідків збройного протистояння на сході України, що пов’язано із людськими жертвами, руйнуванням та внутрішніми міграціями, побічним наслідком конфлікту стає мілітаризація відносин, формування практики розв’язання будь–яких спорів з використанням зброї та насильства. Причому, така практика може стосуватися будь–якої сфери суспільних відносин – спорів щодо власності, виступаючи “підтримкою” класичного рейдерства, виборчих спорів, тиском на процес ухвалення рішень органами державної влади. Відтак, на відміну від попереднього періоду розвитку суспільства, зростає повсюдна загроза тероризму в різних формах і на всій території України [3].

Водночас найбільш вагомими факторами ризиків фахівці вважають рівень корупції та ефективність/неефективність протидії, включеність/невключеність держави у воєнні дії на міжнародній арені, ступінь передбачуваності рішень (відкритості їх підготовки й ухвалення, включеність громадськості до їх розробки) [2]. Звичайно політичні ризики не вичерпуються наведеним переліком і можуть бути доповнені іншими, які тісно пов’язані із вище перерахованими. Фахівці в галузі політико–економічних проблем, а також пересічні громадяни, відмічають, зокрема, що політика сучасного уряду України побудована на переважно непродуманих ризикованих рішеннях, які на практиці виявляються неефективними і такими, що сприяють посиленню недовіри до органів влади. Зокрема, не прийняття низки законів і не проведення реформ, які стосуються суддів і органів прокуратури України, банківської системи, децентралізації влади тощо.

Згадані ризиковані рішення сприятимуть подальшій суспільно–економічній кризі і розколу України. Тут варто враховувати й такі чинники, як наявне ідеологічне протистояння між різними частинами України, що обумовило існування, так званих, політико–ментальних кластерів, які формувалися під впливом різних факторів (культурних, релігійних, мовних, промислових,

міграційних тощо); боротьба фінансово–промислових кланів, які прагнуть домінування в державі, приватизації її у своїх інтересах; слабка дія законів, реалізація яких здійснювалась через право того, хто отримав державну владу. Прихід до влади певного регіонального клану майже автоматично призводив до перерозподілу майна в державі під гаслом про єдності нації і турботи про людей [2].

Виходячи із складної природи політичних ризиків, їх класифікують на основі різних ознак. По–перше, на основі поділу подій, викликаних або діями урядових структур у ході державної політики, або силами, які перебувають поза контролем уряду. У відповідності з цим принципом Ч. Кеннеді запропонував поділ політичного ризику на екстралегальний і легально–урядовий. Екстралегальний ризик – це будь–яка подія, джерело якої знаходиться поза існуючих легітимних структур держави: тероризм, саботаж, військовий переворот, революція. Легально–урядовий ризик є прямим продуктом поточного політичного процесу і містить такі події, як демократичні вибори, що призводять до нового уряду і змінам у законодавстві, що стосуються торгівлі, праці, спільних підприємств, грошової політики тощо.

По–друге, існують ризики активної політичної діяльності і пасивного очікування. А також за ступенем обґрунтованості рішень є виправданий і невинуватий політичні ризики.

По–третє, виокремлюють типи політичного ризику залежно від можливого охоплення суб’єктів міжнародних економічних відносин: загальний, крайній і галузевий ризики. Загальний стосується усіх зарубіжних суб’єктів політичних відносин, які діють на певному національному ринку, а галузевий – тільки певної галузі (сфери діяльності). Ці ризики можуть бути зумовлені як суспільними, так і урядовими чинниками, які, в свою чергу, поділяються на внутрішні (зумовлені внутрішньою політикою уряду) та зовнішні (зумовлені зовнішніми, міжнародними умовами та процесами) чинники [4, с. 16].

Стосовно поняття “крайній ризик”, то це імовірність збитків при веденні бізнесу в конкретній державі, зумовлена несприятливою дією чинників, джерелом яких можуть бути політична ситуація, організаційні, економічні та соціальні умови, що не повністю піддаються державному регулюванню [5]. Він поділяється на комерційний та некомерційний (політичний). У свою чергу, комерційний ризик поділяється на ризик неплатоспроможності і трансферний, а політичний – на макроризик та мікроризик. Трансферний ризик – ризик того, що при проведенні економічної політики окрема країна може накласти обмеження на переведення капіталу, дивідендів і відсотків іноземним кредиторам та інвесторам. Під політичним ризиком науковцями пропонується розуміти ймовірність фінансових втрат у результаті впливу несприятливих політичних факторів у іншій країні [6].

Розглянемо місце України у різних рейтингах відповідно до її крайнього ризику. За даними рейтингу агенції “Euromoney” у період з вересня 2005 р. до березня 2006 р. Україна посідала 78 місце серед 100 країн світу. У рейтингу Організації економічного

співробітництва та розвитку наша держава мала середній рівень ризику. За даними рейтингу International Country Risk Guide за період 2011–2012 рр. Україна мала помірний рівень ризику [5].

За оцінками експертів, оцінка глибини політичних ризиків у порівнянні з минулим періодом оцінки у лютому 2014 р. змінилась у бік погіршення і сягає негативного максимуму 10 балів (вкрай високий рівень непередбачуваності) за 10–бальною шкалою [3]. На початку 2015 р. суспільно–політична криза заглибилась і ризиковані політичні рішення не були ефективними.

До XVII ст. не існувало загального поняття для позначення ризику: удача і нещастя зумовлювалися роком і фортуною. Нова епоха, трансформувалась уявлення про долю, ідеали й цілі, принесла усвідомлення ризику як ключового фактора людської діяльності та одна з умов досягнення успіхів. У сучасному політико–комунікативному просторі піддається певній оцінці, моделюванню і прогнозуванню з точки зору можливих результатів [7].

Для визначення рівня політичного ризику, як правило, аналізуються дії держави у минулому (дослідження стереотипів політичної поведінки уряду, які зумовлені соціально–культурними та історичними чинниками розвитку суспільства), аналізуються міркування експертів. З метою з'ясування сприятливих/несприятливих тенденцій в державі використовується метод агрегованих статистичних даних. У 70–х рр. XX ст. було розроблено моделі (PSSI; Ecological Approach), які базуються на причинних взаємозв'язках і спираються на економетричні та інші об'єктивні дані. Вимірюючи безпосередньо серію дискретних компонентів політичного та соціального середовища, модель Political System Stability Index претендує на незалежність від уможглидних висновків і спотворень (у модель вводилися додаткові конфіденційні оцінки за індексами, що розраховується за кожним компонентом) [7, с. 112].

Наступною моделлю є “екологічний” підхід Кнудсена, який ґрунтується на припущенні, що високий ступінь національної фрустрації буде існувати там, де значний розрив між очікуваннями людей та їхнім добробутом.

Крім того, ефективним є складання рейтингу країн за рівнем ризику, що включає такі етапи: вибір змінних (політична стабільність, ступінь економічного зростання, рівень інфляції, рівень націоналізації тощо), визначення ваги кожної змінної (максимальна вага має мінливу політичну стабільність), обробка показників за методом Delphi з використанням експертної шкали, виведення сумарного індексу, теоретично розташованого в межах від 0 до 100 (мінімальний індекс означає максимальний ризик, і навпаки). Як правило, індекси країн не досягають крайніх визначень. Порівняльні рейтингові системи, що використовують схожі методології, розробляються консалтинговими фірмами Frost & Sullivan (the World Political Risk Forecast), Business International and Data Resources Inc (Policon). Більшість з них доступні в режимі on–line і, як у випадку із Policon, користувачі можуть виключати вагу різних змінних або включати свою власну оціночну інформацію. Великим кроком стало створення

банків політичних даних (World Handbook of Political and Social Indicators) [8, с. 270].

При аналізі політичних ризиків доцільно застосовувати метод математичного моделювання, зокрема, теорію ігор, для визначення наслідків прийняття рішень, їх ефективності та отримання набору рациональних стратегій гравців [9].

Отже, політичний ризик є можливістю виникнення збитків чи скорочення розмірів прибутку, є наслідком державної політики. Політичний ризик пов'язаний з можливими змінами в курсі уряду, змінами в пріоритетних напрямках його діяльності. В залежності від результатів прийняття ризикованих рішень та механізму їх реалізації політичний ризик може бути як конструктивним, так і деструктивним. Врахування і моделювання результатів політичних ризиків є особливо важливим у державах з неусталеним законодавством, кризовими явищами у суспільно–політичному житті суспільства тощо. Головною причиною існування політичних ризиків в Україні є не завершене формування суверенної держави, яка повинна включати такі складові: національну ідею як основу самоідентифікації нації й розбудови держави; консолідовану національну еліту, здатну зберігати національну ідею, захищати її від ворогів, управляти державою через моральний обов'язок; економічну, політичну, військову безпеку.

Аналіз політичних ризиків не вичерпується наявним дослідженням. Потребують подальшого вивчення такі чинники політичних ризиків, як особливі політичні традиції, недосконалість демократичних інститутів і глибокі соціально–економічні кризові явища у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Моїсеєва А. С. Вплив політичних ризиків на формування політичного іміджу України [Текст] / А. С. Моїсеєва // Політологічні записки. – 2013. – №7. – С.35–39.
2. Михальченко М. Політичні ризики в сучасній Україні: виклики й відповіді [Текст] / М. Михальченко // Політичний менеджмент. – 2007. – Вип.3. – С.3–8.
3. Політичні ризики і політична стабільність в Україні [Електронний ресурс] // Документ УНЦПД із оцінювання політичних ризиків. – 2014. – Вип.12. – Режим доступу: [http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/Political_risks12_Aug2014u\(1\).pdf](http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/Political_risks12_Aug2014u(1).pdf). – Назва з екрана.
4. Тихомиров В. Б. Политический риск: рейтинг Литвы [Текст] / В. Б. Тихомиров, И. В. Тихомирова // Диалог. – 1990. – №15. – С.12–18.
5. Арсененко А. Ю. Рейтингове управління інвестиційним кліматом України [Електронний ресурс] / А. Ю. Арсененко. – Режим доступу: www.novi.org.ua/news/email/Arsenenko.doc. – Назва з екрана.
6. Голишева Є. О. Крайній ризик України [Текст] / Є. О. Голишева, Я. В. Масько // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково–практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О. Ф., м. Суми, 6–8 травня 2014 р. / За заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми: СумДУ, 2014. – Т.1. – С.79–80.
7. Губарев Д. С. Природа некоммерческих рисков в международных инвестиционных отношениях: дис. канд. юрид. н. [Текст] / Д. С. Губарев. – М., 2002. – 181 с.
8. Демчук Д. В. Методи оптимізації політичного ризику [Текст] / Д. В. Демчук // Політичні записки: зб. наук. праць. – Луганськ: вид–во СНУ ім. В. Даля, 2012. – Вип.1 (5). – С.267–275.
9. Корнієнко В. О. Моделювання процесів в політико–комунікативному просторі [Текст]: монографія / В. О. Корнієнко, С. Г. Денисюк, А. А. Шиян. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 260 с.